

Яворівщина у повстанській боротьбі. Розповіді учасників та очевидців / записав і упорядкував Євген Луцько. – Т. 2 : Яворів. – Львів : Растр-7, 2015. – 1080 с.

На кризових переломах пошуків ефективного методологічного інструментарію історіописання для дослідників завжди залишається актуальною проблема нових джерел та їх інтерпретації. Метод усної історії, який набув широкого застосування в дослідницькій практиці, виявився одним з найзатребуваніших. Це знайшло свій вияв у численних проєктах, ініційованих в Україні та країнах Європи, грантових програмах тощо. Оповідні джерела колишніх в'язнів концтаборів, оstarбайтерів, жертв Голодоморів, які вижили, учасників та очевидців різних подій є безцінним фондом народної пам'яті про минуле нашої країни. Комплекс джерел усної історії перебуває на перетині міждисциплінарних зв'язків, тому одне оповідне джерело може включати інформаційний ресурс з історії, етнографії, фольклористики, географії тощо. Отже, мова йде про важливу для історичної науки джерельну базу, яка має невичерпний інформаційний потенціал.

У контексті порушеної проблеми заслуговує на увагу оригінальне наукове видання, створене під егідою Інституту народознавства НАН України – збірник матеріалів народної оповідної традиції про національно-визвольну боротьбу жителів Яворівщини (Яворівський район Львівської області – Р.С.) у ХХ столітті. Його автор і упорядник Євген Андрійович Луцько, кандидат філологічних наук, багато років працює над проєктом «Яворівщина у повстанській боротьбі. Розповіді учасників та очевидців». У планах дослідника – видати кільканадцять томів уже зібраного, записаного на магнітні носії й обробленого матеріалу. Вже вийшли друком том 1 і том 2, наступних чотири тому очікують виходу у світ, інші – готуються до друку. До рецензованого видання увійшли 49 записів-оповідей жителів міста Яворова. Автор провів титанічну роботу з пошуку респондентів, попередньої підготовки, технічної обробки записів, що заслуговує захоплення й високої оцінки. Відзначимо й високу поліграфічну якість рецензованого видання, яке нараховує понад тисячу сторінок, та вдале вирішення оформлення обкладинки книги.

Книга засобами оповідного матеріалу, упорядкованого Є.А. Луцьком, занурює читача у драматичний період Другої світової війни, події створення і діяльності Української Повстанської армії на окупованих землях та антирадянського підпілля повоєнних років. Автор називає зібрані ним оповіді «народними оповіданнями», «повстанським героїчним епосом», ідентифікуючи їх як «фольклорний жанр». Дозволимо собі зауважити, що таким чином автор штучно звужує аналітичний потенціал та інструментарій опублікованих матеріалів.

Структура книги чітка і зрозуміла. Вона відкривається вступною статтею Є.А. Луцька «Повстанський героїчний епос і актуальні питання сучасного державотворення». У її змісті автором закладені концептуальні ключі до розуміння теоретичних засад й ідейних мотивацій самого задуму всього проєкту і окремо взятого рецензованого 2-го тому. Автор переконаний, що «особливо багата й цінна епічна традиція виникає та інтенсивно побутує в народів, що змушені вести справедливую збройну боротьбу проти поневолювачів». При цьому він покликається на працю англійського вченого Ентоні Сміта «Національна ідентичність», де зроблено висновок: «...війна мобілізує етнічні почуття й національну свідомість, стає об'єднавчою силою в житті спільноти і забезпечує міфами та спогадами наступні покоління. Можливо, саме ця остання функція найглибше впливає на структуру етнічної ідентичності». Отже, Є.А. Луцько переконаний, що тільки опертя на національну героїчну традицію сприятиме успішному державотворенню.

Дослідник зауважує, також, що навіть в епоху електронних ЗМІ не варто недооцінювати роль і вплив на суспільно-політичні процеси усної епічної традиції, «яка володіє креативним потенціалом епічних ідеалів й цінностей». Влучним є покликання на висновок відомого історика Л. Зашкільняка: «Історія як наука значно програє історії як повісті про цікаві ситуації з життя людей в давнині і тому поступається другій у впливі на суспільну свідомість». Отже, автор переконливо аргументує перспективність усно-історичних досліджень.

У статті аналізується ідейне підґрунтя повстанського епосу. Її автор знаходить приклади жертвності, моральності, честі, віри в національні ідеали як авторів оповідей, так і їх героїв. Погоджуємося, що повстанський героїчний епос є тим джерелом, що об'ємно й різнобічно репрезентує ментальні кращі риси українського народу. Наприклад, оточеному в криївці юнакові чекісти пропонують здатися й спонукають матір просити його про це. Однак той відповів: «Я присягав не тільки державі, я Богу присягав. Я ж присягав, я не можу здатися». Таких прикладів у тексті можна зустріти багато.

У наступній структурній частині – «Слові від упорядника», дослідник репрезентує технології й методи роботи над матеріалом книги, тематичні й жанрові доміанти тощо. Автор також наголошує, що в процесі збирання польового матеріалу не ставив наперед завдання записати уснопоетичний твір того чи того прозового жанру в його чистому вигляді: «домінантним питанням для нас є тематика: ми прохали людей розповісти, що їм відомо про національно-визвольну боротьбу, пов'язані з нею події, випадки, постаті. Відтак вибір форми викладу залежав від самого оповідача, його безпосереднього чи опосередкованого стосунку до подій чи фактів, про які він розповідав».

Після англійської анотації в книзі йде найцікавіший її складник – власне оповіді жителів Яворова часів воєнного лихоліття й боротьби за національну державність. Вони скомпоновані у три частини. У назву кожної оповіді Є.А. Луцько виніс слова, що є її квінтесенцією, наприклад «Аби то зрозуміти – то самому треба було пережити», «Життя тоді для нас нічого не становило», «Ніхто ніщо не робив «за щось», всі ішли за ідею», «Ми навіть на паркани НКВД клеїли листівки», «Наше підпілля – то була держава в державі» та ін.

Опубліковані матеріали є джерельним ресурсом не лише для істориків. Учені-мовознавці знайдуть у ньому широкий автентичний мовленнєвий контекст, вирізнять як більш літературно сформовані тексти, так і звичайне побутове мовлення з притаманними йому діалектними особливостями, живим колоритом.

Книга містить науково-довідковий апарат, який обіймає 87 сторінок. У «Коментарях» до кожної оповіді автор ретельно добирає інформацію для створення цілісного й повного сюжету. Доречним є також «Словник діалектних і малозрозумілих слів», зважаючи на регіональну специфіку створення усних джерел. Іменний і географічний покажчики, як невід'ємний атрибут наукового видання, роблять працю логічно завершеною, полегшують систему орієнтування у фактах, персоналіях, географії населених пунктів України. Книга, за визначенням автора-упорядника, розрахована як на науковців, так і найширші кола читачів, котрі прагнуть пізнати історію й культуру свого народу.

Р. А. Сітарчук

* * *